

Kőbányai János

*Folyóirat (a Múlt és Jövő)
mint szellemi és családi otthon*

A hivatására felkészülő Raphael Patai magyar háttere

Lehetetlen ennek a rövid előadásnak a bevezetőjében nem megemlékezni, az alig két hetes felemelő évfordulóra, Izrael megszületésének 60. születésnapjára. Hatvan év csak egy pillanat egy ország történelmében. De nem Izraelében, amely ugyan országnak fiatal, de nemzetnek, népnek éppen az egyik legidősebb a földkerekségen. Ezt az ellentétet és a belőle fakadó feszültséget a világnak, de nekünk, zsidóknak sem könnyű megérteni és elfogadni – sőt maguknak a már itt született izraelieknek sem. A zsurnaliszta indítással már az előadás témájánál járunk, Raphael Patainál, a Héber Egyetem első doktori címet szerzett hallgatójánál, aki 1910-ben született Budapesten, s oklevelét 1936-ban vehette át Jeruzsálemben, a Scopus hegyen, ahol most az emlékező kongresszust tartjuk.

Raphael Patai szülőhelye Budapest, Magyarország fővárosa. Ez az egyszerű adat már az elbeszélés „mélységesen mély” kútjába ragad bennünket, ahonnan a fiatal Izrael története is indul. El- illetve visszavezet az ország létezésénél jóval hosszabb diaszpóra-lét készülődési szakaszába, amikor a leendő ország szellemi elitjét más kontinenseken, más kultúrákban, nyelveken nevelték ki – tudatosan.

A 60, vagy legmegengedőbbben is száz éves együttlét 70 ország zsidóságát rendezte egy országba, társadalomba. A jelenlegi izraeli társadalomban – hál'istennek a kezdeti ostoba tagadás helyett – ma már pozitív előjellel – számon tartják az eredetet. A politikai, irodalmi, katonai elit markáns módon tartozik egy földrajzi és kulturkörhöz (orosz-lengyel), a gazdaság, a tudomány, a sport, a művészetek is lefoglaltak egy-egy markáns származási entitást a maguk számára – s nap, mint nap büszkeséggel töltik

Raphael Patai önarcképe. 1933

A Patai gyerekek édesanyjkkal. 1926

el a közösséget, amelyből a legkülönfélébb teljesítmények kiemelkednek. A magyar „törzsi” büszkeségnek azonban nincs nyoma, se hagyomány. A „magyaroktól” csak Efraim Kishon, s a karikaturisták (Zéév, Dosh) jutottak el a köztudatba, s a körükbe tartozó, humorára építő publicista, Tomi Lapid, aki élete végén a politikai elitbe is följutott. A humor persze igen fontos (mert stratégiai) tényező, de mégsem helyettesíthet egy szilárdabb azonosulási pontot. *A magyarok olyanok Izraelben, mint a cement.* Nem látszanak, de összetartják a társadalmat, amely nélkülük nem állna egységgé össze. Noha ők az ötletgazda alapítók: Theodor Herzl és Max Nordau is Budapesten születtek, sőt: előfutárai is Magyarországon működtek: Juda Alkalay rabbi, Joseph Natonek, vagy Joseph Schlesinger, ez utóbbi személyén keresztül már nem csak az eszmei atyák, hanem az első palesztinai zsidó település, Petah Tikva honfoglalói is. S mint ezt Michael K. Silber kimutatta, az alapító eszmék mögött ott húzódik a magyar reformkor minden tapasztalata, Kossuth és társainak példája.

Izrael állam megalapítása e szellemi előkészítésének magyar érdemei miért nem mentek át a köztudatba? – ez egy titok, amire talán vá-

laszt találok, de bizonyára nem ennek az előadásnak a keretében. Ez a kérdés foglalkoztatta Raphael Patait is legutolsó munkájában (*The Jews of Hungary*), amelynek alcíme is – *History, Culture, Psychology* – utal a kérdés enigmatikusan bonyolult voltára. Legjobb fejezete is épp a szellemi előkészítés folyamatával, s annak magyar szakaszával foglalkozott: („Cionizmus: előfutárok, alapítók, ellenfelek”. Még kéziratból közöltem: *Múlt és Jövő*, 95/4 19–51.) Nem minden családi indíttatás nélkül vált ez a téma a sajátjává, hiszen apja az egyik első, több nyelvre is lefordított Herzl-életrajz szerzője volt (*Herzl*, Budapest, 1931), s a szülői ház nemcsak a készülő cionista történet friss emlékét hordozta, de az állam szellemi előkészítőinek is találkozóhelye volt. Az apa az első budapesti cionista szervezet, a *Makkabea* alapítója volt (1904), részt vett az első cionista orgánus, a *Zsidó Szemle* (1909–1938) munkájában, s a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetségének egyik vezetőjeként is tevékenykedett. Ez utóbbi szervezet 1926-ban alakult azzal a céllal, hogy a magyar zsidóság nem cionista erőit is bevonják a honalapítás anyagi és szellemi munkálataiba, s ekként – Patai Józsefnek köszönhetően – sokat tett a jeruzsálemi Héber Egyetem megalapításá-

ért és segítéséért. Például azzal, hogy az alakuló egyetemre küldte legkiválóbb erőit – hiszen az 1925-ben indult szellemi központ tanári karának közel fele szintén magyar származású volt. Köztük Raphael Patai PhD disszertációjának témavezetője, Klein Sámuel, Palesztina történelmi földrajzának tanára, s e tudományág megteremtője. Tehát a szülői ház után, az érdeklődését a folklór irányába terelő Heller Bernáton keresztül Raphael Patai pályakezdését a magyar zsidó szellem képviselői határozták meg.

A feltámadására készülő országot a megőrzött, majd tudatosan fejlesztett kultúra emelte föl az álmokból a valóságba, s a mai napig a tudományos invenció tartja fent két világ ütközőpontján. Ezért a fiatal állam kiemelkedő történelmi eseménye a (sajnos) kevésbé látványos, de a társadalmat alapjaiban meghatározó első, a Szentföldön szerzett doktorátus. Korszakos jelentőségével a kortársak is tisztában voltak: J.H. Magnes a jeruzsálemi Héber Egyetem akkori kancellárja kiemelte a diplomaátadás ünnepe: „Átadjuk az első doktori oklevelet a Héber Egyetem első doktorának, Dr. Raphael Patainak. Akinek megadatott, hogy jelen legyen ezen az ünnepségen, vissza fog emlékezni erre a történelmi eseményre egész életében... Hogyan lehet az, hogy a zsidó nép minden viszontagságon és szenvedésen keresztül fenntartotta mélyeséges, élő hagyományát? Csak egyetlen forrásból meríthetett, a Tórából, melyben önzetlen, tiszta lélekkel mélyedt el. És a tanban, az igazság kutatásában és tanításában látta az egyetemes emberiség örökkévaló értékét, és ez lett Izrael népének fenntartója. Amikor a mi egyetemünk első doktorát ezzel a titulussal ruházzuk fel, célunk a tan gyarapítása, mélyítése és felmagasztosítása. Folytatni akarjuk a szent hagyomány láncát, és átadni a jövődőknek. Doktor Raphael Patai, menj, és taníts, tanulj, kutass, folytasd fáradhatatlanul a hagyományt.” Hugo Bergmann az egyetem rektora pedig: „Téged érdemesített a gondviselés arra, hogy az első légy a láncban, amely folytatódni fog nemzedékeken át népünk dicsőségére.”

•

Mint minden emberi teljesítmény mögött az „észak fok, titok, idegenség” azaz: az ember áll. A tehetség, az ambíció megfoghatatlan titka. Ezen felül, vagy mellett közösségek, és azok történetei állnak, ahonnan az adott ember szár-

mazik, amely őt meghatározza. Raphael Patai mögött a magyar zsidóság bámulatosan rövid, de annál gyorsabban virágzó szellemi fejlődése áll. Ennek egyik ága, a magyar zsidó Nobel-díjasok előkelő sora árnyékában az Országos Rabbiképző Intézet körül csoportosuló judaista tudósok voltak. A zsidóságtudományt (*Wissenschaft der Judentums-t, Jewish Studies-t*) létrehozó első német generációt követő második – túlnyomó részt magyarokból állt. Goldziher Ignác, Bacher Vilmos, Blau Lajos, Heller Bernát Budapestet e diszciplína központjává tette. Ebben az alma materben nyerte első diplomáját Raphael Patai, s vele párhuzamosan a Budapesti Tudomány Egyetemen, ugyanis a rabbiképzőben csak akkor adtak diplomát, ha a rabbijelölt egy szekuláris egyetemen bölcsész diplomát is szerzett. (A Budapesti Tudomány Egyetemen megvédett summa cum laude diploma munka címe: *Jisrael Berachja Fontanella költeményei és Jehuda Fontanellának egy verse*. A munka témaválasztásáról és indíttatásáról így számol be a kortárs, később a rabbiképző igazgatója, Löwinger Sámuel: „Patai Ervin György már a szülői házban magába szívta a tudomány és a költészet iránti szeretetet. Érthető, hogy a tudományos pályára induló fiút a költő apa hagyománya arra készíti, hogy a tudományon belül is a költészet felé irányítsa érdeklődését.” *Múlt és Jövő*, 1933, 220. old.)

Ugyancsak meghatározza egy fiatalember érdeklődésének irányát a család – amely nem elválasztható, a zsidó tudományosság budapesti felvirágzásától. E kivételesen tehetséges kisközösség minden tagja szellemi munkás volt egyben, a több síkon kifejtett munka központjában pedig a héber kultúra, s benne a megvalósítandó cionista álom valóra váltása állt. Az apa Patai József, költő, fordító, publicista főműve a *Múlt és Jövő* folyóirat volt, amelyet 1911-től a *Magyar Zsidó Almanach* megjelenéséig az 1939-es alijáig szerkesztett. A *Múlt és Jövő* ügye és törekvése abban foglalható össze, hogy egyszerre kívánt modern és zsidó lenni: ezért szükségképp a cionizmus határozta meg az irányát. Ez a folyóirat testesítette meg a legnívósabban a magyar zsidóság egy kisebbségi progresszív irányát, amely szellemileg, majd egzisztenciálisan is a Szentföld felé tájékozódott. Ebben a folyóiratban oldódott fel, és homogenizálódott a Patai család munkája is, s így valósággal újra szülte a család elsőszülött fiát – az életét a héber kultúra művelésének szentelő Raphael Patait.

A Patai gyerekek

(Születése alkalmával ezt a verset írta az apa: „A szent kis lángok elé, jer fiam/Sok ősöd egykor nagyobb lángokra hágott/, Óh régi nóta, unott, sirató,/Majd megtanulod te is, kis zsidó,-/De mi vagyunk a tűz-szikrák, a lángok.” *Egyenlőség*, 1910. december. 25.)

Amikor 1882-ben Patai József (Klein néven) Gyöngyöspatán – innen a család neve – megszületett az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságában, a XIX. század eleje óta nyugatról (a Habsburg birodalom Morva és Alsó-Ausztria tartományaiból), valamint északkelet felől (Galíciából) beáramlott zsidóság határozottan magyarrá kívánt válni – már legalább a második, néha harmadik nemzedékében. Pontosabban – és ez a distinkció meghatározó jelentőségű – annak a tradicionális zsidóságról egyre nagyobb tömegekben leszakadó ága, amely vallásból és a maga népi mivoltából kiszakadva kívánt feloldódni a modern magyar társadalomban. Asszimilációs stratégiáját, választásait ennek a váagnak, vagy felismert érdeknek megfelelően alakította ki. Ezt a társadalmi-történelmi folyamatot többé kevésbé feltárta és leírta a történelemtudomány. Az egységes tömbként a soáig fennmaradt orthodoxia – a magyar zsidó-

ság népességének fele – s még előbb: az orthodoxia és az un. neológia szétválása előtti, egységes zsidó társadalom története felé csak a legutóbbi időkben fordult a figyelem. Főként a XX. század nagy, magyar származású zsidó történésének, Jakov Katznak volt ebben úttörő szerepe, s néhány – egyébként szintén magyar származású – tanítványának (Nataniel Katzburg, Mose Samet, Michael K. Silber). E réteg nélkül a cionizmus története sem beszélhető el.

Disszertációm Patai József (és köre) életútját tárgyaló fejezetéből is egy közkeletűnél eltérő életmodell szerkezete tárul fel. Ebben az elbeszélésben ugyanis a jesivák világából az univerzális kultúrába, s a modern világba katalpultált fiatalember nem a környező, revelációszerűen új és sokszínű világhoz asszimilálódik, hanem a megismert kultúrák eredményeit vezeti vissza abba az ősi, konzervatív és partikuláris világba, amelynek megmerevedett gettófalai közül nemrégiben kiszabadult. Nem „ki a gettóból” ez Jakov Katz, az ősi zsidó társadalom felbomlási folyamatát ábrázoló könyvének címe, magyarul: *Kifele a gettóból* (Budapest, 1995) de egy jóval előtte írt, s a fájdalmas szakadást hasonló szemmel, és bőrön át érzékelt hitelességgel

megérzékített regényé is, (Kóbor Tamás: *Ki a Gettóból*, Budapest, 1910), hanem épp ellenkezőleg: vissza a gettóba! Mégpedig a modernitás, az univerzális kultúra eredményeinek birtokában, hogy azt az ottmaradottakkal megosszák. Ennek az asszimilációs stratégiának az volt az iránya, hogy a tradíció világát és tudását újítsák meg a modern világ eredményeivel – hogy a zsidó azonosság, vagy népiség konvertibilis legyen saját korával. Azért használhatjuk az előbb más kontextusban említett asszimiláció fogalmát, mert ez az irány is a „gazda nép”-hez asszimilálódott. A nem kirekesztő, de a modernitásban megújulni és demokratizálódni kívánó nacionalizmushoz. (Hasonló folyamatot ír le a modern héber költészet klasszikusának számító Avigdor Hameiri *A daloló máglya* című önéletrajza is. Az 1955-ban megjelent a Makkabea ötvenéves évfordulós kiadványa – amely több, mint 100 magyar cionista egyetemista életrajzát tartalmazza, tehát reprezentatív mintának számít – azt mutatja, hogy ennek a modern zsidó, majd izraeli magyar elitnek a túlnyomó része is a tradicionális világból származott.)

Patai József életének legizgalmasabb szakasza az a tíz év, amikor a jesivából (a Nyitrára látogató vándorszínház csábításának engedve) megszökött, s nem mindennapi energiával és tehetséggel autodidakta módon modern értelmiségivé képezte ki önmagát. Ezek alatt a sűrű évek alatt gyorsított ütemben végezte el a gimnáziumot, hallgatott egy évet az Országos Rabbizdatban, amelynek tanáraival attól fogva rendszeres kapcsolatban állt, volt egy modern újság (az *Egyenlőség*) irodalmi szerkesztője, és heti rendszerességgel újságírója, elvégezte a budapesti Pázmány Péter Tudomány Egyetem magyar-német szakát, ahol bölcsészdoktori fokozatot szerzett. S ekközben saját magát zsidó tudóssá is képezte. Lehetett volna magyar értelmiségi, mint erről doktori téma választása tanuskodik: *Bajza és Lessing* (Budapest, 1907). Vagy mint nem egy társa a korabeli zsidó sajtóból: szociáldemokrata író, újságíró – volt is ilyen rövid szakasza a szociáldemokrata *Népszavánál* (1905). Legidőtállóbb műve, a *Héber költők* (1911, 1912, Budapest) nemcsak egyedülálló fordításgyűjtemény, hanem önálló (oxfordi) kutatásokra épülő munka eredménye – a közreadott gyűjtemény előszava és jegyzetapparátusa pedig a középkori zsidó költészet modern eszközökkel történő akadémikus feldolgozása is egyben. Patai József a tudósi karriert a *Múlt és*

Patai Edith, 1906

Jövő szerkesztőségi robotjára és missziójára cserélte fel, noha élete végén a jeruzsálemi Héber Egyetemen óraadó tanárként visszatért erre a pályára. Az apa tíz év alatt több generáció szellemi fejlődését véghezvivő pályáját a fiú folytatta. Mint a Raphael Pataival készített interjúmból kiderült („Két világ határán, két világ szé-

lén”, 1993) – apja a gyermekkorától kezdve (például rendszeres héber és Talmud órákkal) tudatosan készítette fel a fiát arra, amire a *Múlt és Jövő* olvasóit is: a hagyomány tiszteletére és a héber nyelv és kultúra szeretetére. Személyes judaista ambícióját vitte át fiára. Raphael nem lázadt fel az apja életeszmei ellen, hanem egy ritkán tapasztalható harmonikus kapcsolatban egy nem autodidakta, hanem a kezdettől fogva akadémikus jellegű hozzáállással folytatta apja szellemi útját, amit aztán világszínvonalon, s a szakmájában világhírnek is örvendő, be is teljesített.

A *Múlt és Jövőt* szerkesztő Patai József neve viszonylag ismert. Kevésbé a feleségé, a költő, képzőművész és leginkább képzőművészeti író, Patai Edithé (szül. Ehrenfeld). A saját maga jogán és a fejlődésben lévő női tudományok okán is érdemes előtérbe állítani az alakját. Tehetségét és munkásságát a zsidó kultúra tudatos művelésének, s mindennapi robotjának szentelte. Amikor a New York Public Library Raphael Patai fondjában elsősorban Patai József dokumentumai után kutattam, nem egy értékes emlékezésre bukkantam az ő tollából, amely férje és a *Múlt és Jövő* utólagos recepcióját szolgálta. Pályája is reprezentatív módon illusztrálja ama kevésbé megvilágított orthodox zsidó elbeszélést, amely a cionista kultúrának háttérját nyújtott. Családja Nagyváradról származott. Ez a város egyedül vetekedett szellemi téren a modernitásban Budapesttel, s hozzá hasonlóan egyharmadában zsidó lakosságú volt. Innen indult Ady Endre, a feudális kötöttségeitől szabadulni vágyó magyar progresszió szimbóluma, és számos más polgári író. A szerkesztő felesége orthodox, de mégis mély európai polgári kultúrával átitatott, rabbikkal és Talmud tudósokkal körbevett, velük nem konfrontálódó, hanem harmonikus kapcsolatban lévő családban nőtt fel. A fiatal lányt gimnáziumba járatják, franciára, zenére tanították, ami a századfordulón szokatlan volt még szekuláris körökben is. Ugyanebben a páratlan kultúrájú városban, ugyanilyen orthodox házban, s műveltségi viszonyok között nőtt fel a legprogresszívabb és legidőtállóbb magyar folyóiratot a *Nyugatot* (1908–1941) megteremtő Osvát Ernő (lásd leírását Osvát Kálmán: „Osvát Ernő, Adatok Osvát Ernő életrajzához”, *Nyugat*, 1930, 23. szám). Személye legalább olyan fontos, mint Adyé. Osvát mint szerkesztő teremtette meg majdnem a semmiből a modern magyar irodal-

mi életet. A *Múlt és Jövő* időben a *Nyugattal* párhuzamosan futotta be a pályáját, igen sok szerzőjük közös volt, s vélhetően részben azonos volt az olvasótáboruk is. (A *Nyugat* írásaira, íróira a *Múlt és Jövő* számtalan írásban reflektált, Patai József könyveiről is jelentek meg a *Nyugattal*ban recenziók – a közös szerzők, Komlós Aladár, Pap Károly tollából – s egy alakommal tartottak közös estet is.) Programjuk azonban egy lényeges ponton eltért. A *Nyugatot* elindító zsidó szerkesztők és finanszírozók a modernitás jegyében egy olyan „semleges teret” kívántak a kultúrában létrehozni, amelyben a zsidó különállás majd feloldódik a magyarságban. A *Múlt és Jövő* azonban modern zsidó kultúrát kívánt létrehozni magyarul – azaz a magyar kultúra része kívánt maradni, a zsidó azonosság különállásának a fenntartásával. Mint azt Raphael Patai önéletrajzában (*Apprentice in Budapest, Memories of a World That is No More*, Salt Lake City, 1988) leírja: édesanyja látásból ismerte Adyt és jelentőségét már Nagyváradon, kapcsolatot tartott a *Holnaposokkal*, a nagyváradai progresszív irodalmi körrel is, sőt: udvarlóját (Patai Józsefet) is összekötötte velük. Ez a felsőpolgári ízlésvilág és műveltségi eszmény minden bizonnyal nyomot hagyott a nagy művön: a *Múlt és Jövön*, s nem a férje körébe beavatódó feleség, hanem a saját jogán. Tehát nemcsak a hozománya épült be a lap megteremtésébe, hanem ama nyitott, a *Nyugattal* rokon nagyváradai szellem is. Házasságukban, a tradicionális zsidóság két ága (vagy két fejlődési foka) alkotó módon egészült ki: a jesivák szegény, falusi (népi), haszid befolyás alatt álló, s azt önerőből elhagyó világa a nagyvárosi felső polgárságéval, amely egy más típusú, hasonlóan tudásra, tanulásra koncentráló rabbinizmussal tartott kapcsolatot. (Az Ehrenfeldek a *Hatam Szofar* leszármazottai voltak, s e rokonság tisztelete élénken élt a családban.)

A folyóirat-alapítás kalandját ez az egymást oly termékenyen kiegészítő, par excellence első generációs értelmiségi pár tervezte ki. Mégpedig Patai József oxfordi kutató útja alkalmával (1909), mely tanulmányút nászútként is szolgált. Írásaikkal és szervező munkájukkal a házaspár a lap meghatározó szerzői és csinálói voltak, szinte segítő társak nélkül. (A lap *Remény* című gyermekmellékletét szintén rokon, Dr. Molnár Ernő vezette, aki 1939-től 1944-ig a *Múlt és Jövő*-t is folytatta.) A feleség vezette (írta és szervezte) a képzőművészeti (vizuális) rovatot, ami minden folyóirat szerkezetében jelentős

szelet. A *Múlt és Jövő*ben azonban az irodaloméval egyenértékű szerepet kapott ez a művészeti ág – hiszen a modern zsidó szellemi élet Achilles sarkának számított. Ugyanis a vallási képtilalom okán kétezer év lemaradását ezen a területen kellett a legsürgősebben bepótolni. E stratégiai funkció miatt, a *Múlt és Jövő* képzőművészeti anyaga felülmúlta az irodalmi publikációk színvonalát. S amint felnőtt a család három gyereke, mindannyian bekapcsolódtak a munkába. A folyóirat ezért családi önmegvalósító vállalkozásnak is felfogható. A később világhírű kémia professzor Saul (Gusztáv) Patai héber fordításokkal szerepelt, de mint személyesen elmondta nekem, a kéziratok javításában és a nyomdai munkákban is részt vett. Éva, a középső gyerek, versekkel, tudósításokkal, interjúkkal jelentkezett. (Budapestről, Párizsból, Berlinből és Jeruzsálemből); ama New York-i fond tanúsága szerint szintén fontos emlékezésekkel ápolta a folyóirat recepcióját Izraelben, ahová a túlélő olvasóközönség egyrésze követte. Azonban az igazi számottevő részvétel a pályakezdő Raphael Patai volt. A *Múlt és Jövő*ben 1929 és 1936 között megjelent, közel félszáz publikációja a később héber és angol nyelven világhírűvé váló tudós feladatára való felkészüléséről ad számot.

•

Először 17 éves korában találkozunk a nevével a *Múlt és Jövő* hasábjain, az 1930-as évtől válnak rendszeressé az írásai. A legtöbbjének a műfaja: könyvismertetés (és nem kritika). Ezek széles körű zsidó érdeklődésről tanuskodnak a zsidó filozófia, történelem, költészet és cionizmus témaköréből – s felölelik a világ „zsidó reneszánszában” bekövetkezett fejleményeket: – írták azt magyarul, németül, angolul vagy héberül. 1933-tól szaporodnak a héber sajtóról, s a beinduló héber könyvkiadásról szóló lelkes híradásai. Freudról 80. születésnapjára írt cikke nemcsak a tisztelet hangján szólal meg, de ebben az 1935-ben írt köszöntésben fölismerte a pszichoanalitika univerzális látásmódját, s amit majd ő hasznosíthat belőle: „...a *Totem és Tabu*, amelyben Freud a pszichoanalízis módszereivel megvilágítja és rekonstruálja az emberi társadalomnak, vallásnak, kultúrának a kezdeteit. ... ez a könyv, soha nem sejtett magaslatokra emeli fel az olvasót, ahonnan csodálatosan mélyre látni, ahol a hatalmasra kiszélesedett horizont

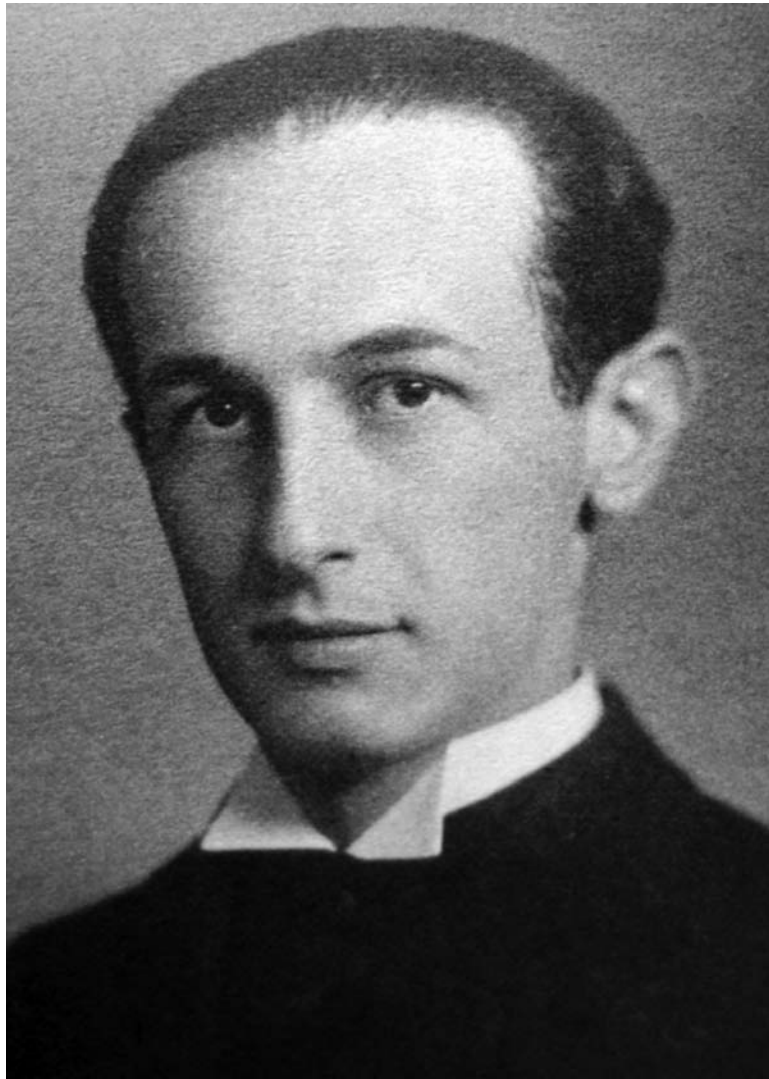
Patai Éva

összefogó körében összekapcsolódnak, és egységes képpé olvadnak távolálló és látszólag összefüggéstelen jelenségek, ahol a hideg és rideg, de metszően éles levegőjében összezsugorodik évezredek távlata, és szoros láncná fonódnak össze távoli korok alapvető jelenségei, és ahol az ősember, kultúrember, és embergyermek tükrében felismerhetjük az örök időktől fogva változatlan, mindig azonos embert, a sokoldalú freudi kutatás tárgyát.” A *Múlt és Jövő* negyedszázados jubileumi számában jelent meg, első néprajzi tanulmánya „Imitatio dei a jemeni néphitben” címmel. Szép ajánlása kiemeli a szerepet, amelyben a család, s a folyóirat az ő útját segítette: „A *Múlt és Jövő* huszonöt éves ju-

bileumára küldöm Apámnak szeretettel két éves palesztinai tanulmányomnak egy véletlen és csekély eredményét.” Az írás nem „akadémikus” stílusban érzelmi vallomással zárul: „Keleti szokások, hitek és szimbólumok felett nyomtalanul múlnak el az évtizedek. Bibliai időkben és mai modern napokban ugyanazok a szelek fújnak Erec Jisrael ragyogó kék égboltja alatt. Ugyanazok a természeti jelenségek, ugyanazok a szellemi áramlatok hatnak ugyanazokra a lelki diszpozíciókra ma is, mint évezredekkel ezelőtt. Az atmoszféra alig változott. A feltámadás jelenségei is csaknem ugyanazok, aminek voltak Ezra és Nehemia idejében. De a friss nyugati szélben mégis az ifjúság új dalai röpdülnek.”

Talán legfontosabb, *Múlt és Jövő*-ben megjelent írása a Haim Bialik 60. születésnapjára írt köszöntés („A költő”, *Múlt és Jövő*, 1933, 171.). Itt összefoglalja az apjára is jellemző utat, amelyet a modern zsidó szellem államalkotó szerepére való felkészülés legcélravezetőbb módszerének tud: „Ennek a megújulásnak, amelynek a kezdetei is költők, írók, álmodók köréből indultak ki, a leghivatottabb hírnöke és dalosa: Bialik. Amilyen súlyos és felemelő, végzetes és sorsszerű a megújulás jelentősége a zsidó nép életében, olyan Bialik szerepe a nép költészetében. Minden gondolata, minden betűje a nagy cél szolgálatában áll, szelleme minden megnyilvánulásában az ős Izrael újjászülető lelke talál otthont. Ezért annyira zsidó Bialik költészete, ezért hiányzik belőle minden, ami idegen, ezért nem kísérletezett soha idegen költői formák meghonosításával, mert a megújulás minden mozzanatának százszázalékosan zsidónak kell lennie. Ezért nem fordul Bialik a Tan, a Talmud és a Jesiva ellen, mint majd minden költő rajta kívül..., mert a megújulás csak békés evolúció útján mehet végbe, és távol van tőle minden, ami revolúció. Ezért folytatója Bialik a régi héber költészetnek, melynek kiadásával is foglalkozik, ezért továbbfejlesztője, s nem elvetője a Haszkalának és a Mellicának, ezért művelője a zsidó tudományoknak, a midrásoknak és az agadáknak, mert a megújulás csak a régi alapok megerősítése után lehetséges, csak az születhet újjá, ami élt.”

Cikkeit Patai Györgyként jegyzi, majd Patai Ervin Györgyként, s a jeruzsálemi Héber Egyetemen elkezdett tanulmányai után Dr. Raphael Patai (Jeruzsálem) lesz a megjelölés. Aligha kell magyarázni, hogy ezt addigi életének dön-

Raphael Patai mint Patai György rabbiszeminarista.

21 éves korában

tő, de nem éles, hanem tudatosan érlelődő fordulataként kell értékelni – névcserével is megpecsételt identitásváltásnak, vagy az ő szép szavával: „megújulásnak.”

•

Személyes élménnyel zárom ezt az előadást. Hosszú levélkapcsolatunk után, igen intenzív három hetet töltöttünk együtt Budapesten 1992-ben, amikor utolsó könyvéhez gyűjtött – nem anyagot – inkább impressziókat. A három hét felelevenítése talán egy másik alkalom témája lehetne. Itt csak annyit idézek fel, amikor kikísértem a reptérre, s elváltunk: azt az atyai tanácsot kaptam tőle, hogy tanuljak meg rende-

sen héberül. Túl voltam már egy két éves jeruzsálemi tartózkodáson, s úgy tudtam: ez már nekem lehetetlen lesz. Csak bólogattam. Most mégis itt vagyok, héber nyelven tanulok a Héber Egyetemen is, ahol, ha elnyerem a PhD címet – mint mindenki –, de a *Múlt és Jövő* lángja továbbvívőjeként némi hangsúllyal – az ő lába nyomába lépek.

Jeruzsálem, 2008, május

*A Raphael Patai Jeruzsálemben érkezésének 75. évfordulója alkalmára rendezett konferencián (*Maavarim – új mebudás: leion 75 sanim lbagirato Rafael Patai leJerusalim*) a jeruzsálemi Héber Egyetem Folklor Tanszéken, 2008. május 27–28.) tartott előadás bővebb, s jegyzetekkel ellátott magyar nyelvű szövege

** Mellékelt előadás szöveget az *Élet és Irodalom*nak kínáltam fel megjelentetésre először. Azért, mert a közdiskurzust vezető hetilap többször foglalkozott Raphael Pataival – noha kizárólag csak abban a kontextusban, hogy bebizonyítsa, a jelenlegi *Múlt és Jövőt* nem legálisan viszem

tovább, valamint „fajleméletes”-ség bűnében vagyok elmarasztalható. (1996. nov. 29-n: „Fajlemélet és kiadó jog”, majd az erre ráépülő a dec. 13-i és az 1997. jan. 24-i közlemények.)

Nem közölte a Raphael pataival való kapcsolatomat megérzékítő, s a tudós életpályáját áttekintő interjú sem, amit az előzmények miatt szintén számukra ajánlottam fel először. (Megjelent: a *Múlt és Jövő* 1997/2 44-52. Könyvben: *Zsidó szellem ma*, Budapest, 1999). Nem közölte a tudós lányainak budapesti előadásainak hírért sem (lásd. Voigt Vilmos írását e számban). S most Izrael 60. évfordulója alkalmából, újfent kizárja a köznyilvánosságból a tudós emléket, s vele a magyar hozzájárulást ehhez az évfordulóhoz. Pedig az első doktorátus igazán „hírértékű”, hiszen szimbólum erejével világítja meg a magyar részvételt a világ egyik csodája, Izrael megalakulása és 60 éves fejlődése történetében. Sajnos – és ez a történelem szempontjából rögzítendő – a diskurzusvezető médium számára a tudós neve és emléke csupán mint a kirekesztés-denunciálás eszköze volt fontos. Helyette az évfordulót ebből az aspektusból látta indokoltnak kihangsúlyozni: „A hatvanéves Izraelről elsősorban a zsidó-palesztin-, netán a zsidó-arab-viszály árnyékában szokás szót ejteni.” Rege Mihály: „Izrael – a multikulturalizmus felé”. (2008. 30.szám)

A Zsidó negyed szívében, a Kazinczy utca 31-ben található a Carmel étterem, amely 1987 óta áll az oda látogató vendégek rendelkezésére. 2008 áprilisától **GLATT KÓSER ÉTTEREMKÉNT** üzemel, Rav Weiszberger ortodox rabbi felügyelete alatt.

Az új étlapon nemzetközi és magyaros ételspecialitások, zsidó ételkülönlegességek egyaránt megtalálhatók.

Az igényesen felújított 100 férőhelyes étterem két szinten üzemel. Egy 25, 16 és egy 10 fős különteremmel is rendelkezik, mely ideális lehetőséget nyújt családi, üzleti és egyéb összejövetelek megrendezésére.

A **GLATT KÓSER CARMEL ÉTTEREM** csapata mindig örömmel, és szívélyesen fogadja Önt és asztaltársaságát!

Catering szolgálatunk vállalja kóser esküvők, Bar-micvak, Brit milák éttermen kívüli teljes lebonyolítását.

LEGYEN A VENDÉGÜNK!

NYITVA TARTÁS: vasárnap – péntek: 12–23 óráig;
szombat délben: 12–14 óráig; szombat este: 18–23 óráig.
A péntek esti és szombat déli menü előre fizetendő.

GLATT KÓSER CARMEL ÉTTEREM

1074 Budapest, Kazinczy utca 31.

Asztalfoglalás:

Telefon: (+36-1) 322-1834, Tel.: (+36-1) 342-4585

Fax.: (+36-1) 461-0024

e-mail: carmel@carmel.hu; <http://www.carmel.hu>

